

людини з самою собою: «Гідність – це не просто цінність, це цінність в дії» [1, с. 65]. Не менш важливими для нього є зв'язки гідності з цінностями і чеснотами дієвої справедливості та дієвої любові, тому не випадково сучасну Україну в її опорі ворогу він характеризує трьома словами – свобода, гідність, ідентичність.

Розуміння специфіки людського існування у філософському дискурсі українського філософа, педагога і правозахисника Ігоря Козловського, цінне в контексті актуальних пошуків української філософією засад екзистенційної стійкості в часи російсько-української війни. У його неакадемічному філософуванні основні ідеї постають у форматі діалогу на перехресті філософсько-антропологічної й етичної проблематики. Центром філософії людського існування Ігоря Козловського є осмислення екзистенційного інтелекту, пошуку людиною сенсу життя та цінностей гідності, свободи, справедливості, любові. В умовах війни ідеї філософа можуть бути актуалізовані не лише в рамках пошуків сучасної філософії, але й в психології і педагогіці, проте не менш цінними вони стануть і під час розробки проєктів зі збереження ментального здоров'я на основі розвитку міжпоколінневої взаємодії і діалогу.

Список використаних джерел:

1. Вільний у полоні. Книга-діалог із Ігорем Козловським. Упорядкувала А. Грувер. Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 152 с.
2. Козловський І. Гідність – це правдивість. Київ: Дух і Літера, 2024. 92 с.
3. Козловський І. Людина на перехресті. Роздуми про екзистенційний інтелект. Київ: Колесо Життя, 2023. 120 с.
4. Козловський І. Стратегія людини: від думок до дії. Київ: Колесо Життя, 2024. 180 с.
5. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». Київ: Видавець «Парапан», 2005. 432 с.

АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Жеребятнікова І. В.,

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

Становлення та розвиток будь-якого суспільства завжди являє собою досить складний процес, який супроводжується зародженням, розгортанням та розв'язанням різноманітних протиріч, що пов'язані із взаємовідносинами людей на різних рівнях. Як свідчить багатовікова історія, протиріччя інтересів, а отже, конфлікти, існували завжди. Природу та джерела соціальної конфліктності вивчають багато наук, такі як соціологія, конфліктологія, психологія, педагогіка, історія, політологія, економіка, які розглядають різні аспекти цього явища. У межах різних сфер суспільного та гуманітарного знання накопичилася величезна кількість теоретичної і практичної інформації щодо вивчення сутності конфлікту, його причин, способів запобігання та вирішення. Однак складна й багатогранна сутність самого феномена конфлікту потребує його філософського осмислення, без якого розуміння конфлікту не може набути належної глибини, а вибір способів і засобів його подолання буде залишатися прийнятним лише на емпіричному рівні. Виходячи з цього, в ХХ столітті починає формуватися філософія конфлікту, яка прагне до теоретичного обґрунтування специфіки та закономірностей конфлікту, виявлення його нових форм та пошуку шляхів зниження їх руйнівного впливу.

Філософія через притаманний їй понятійний апарат і методологічні засоби аналізу здатна створити єдину феноменологію конфліктів, сформулювати та розвинути його цілісну концепцію. У цьому разі вивчення соціального конфлікту стане узагальненим, а не фрагментарним, створить можливості для плідної інтеграції поглядів різних наук на сутність і функції конфліктної взаємодії в суспільстві. Аналіз феномена соціального конфлікту з аксіологічної позиції має досить важливе і теоретичне, і практичне значення, оскільки культурні цінності суспільства є тими аксіологічними орієнтирами, які визначають зміст предметної людської діяльності.

Конфлікт як один з основних елементів соціальної реальності, що виступає безпосереднім джерелом і механізмом її змін, з давніх часів постійно перебуває у центрі уваги дослідників. Слід зазначити, що інтерпретацій конфлікту може бути визначено досить багато, вони виходять з різних ціннісно-нормативних і когнітивних посилянь, різних завдань і цілей. Етимологічний сенс терміну «конфлікт» має походження від латинського слова «conflictus» – зіткнення, крім того це поняття вживають у таких значеннях: конфлікт як серйозна розбіжність (аксіологічне значення); конфлікт як суперечка (комунікативне значення); конфлікт як активна незгода (праксеологічне значення); конфлікт як протилежність думок та принципів (пізнана закономірність) (гносеологічне значення); конфлікт як невід’ємна частина життя (онтологічне значення) [2].

Соціальний конфлікт – це притаманна соціуму універсальна форма регулювання взаємин, що зумовлюється необхідністю у відстоюванні індивідами або соціальними групами своїх корінних інтересів. Конфлікт є причиною, умовою і водночас наслідком соціальних змін на всіх рівнях соціальної реальності, набуваючи тим самим властивості всезагальності. Конфлікти, що відбуваються латентно або відкрито, також є свого роду індикаторами якісної вичерпаності розвитку соціальної системи. Виходячи з цього, конфлікт як взаємозв’язок (сукупність відносин, протиріч) соціальних груп в їх боротьбі за матеріальні і духовні ресурси набуває перманентного характеру і, як наслідок, визначає вектор культурної орієнтації суспільства – матеріальний (споживчий) або духовний [3, с. 35]. Розгортання конфліктів одночасно на всіх цих рівнях призводить до того, що в суспільстві відбуваються радикальні, а головне, незворотні зміни, які характеризуються змінами політичної системи, економічних відносин, геополітичного простору, статусу держави та стану культури. Переплетення цих конфліктів потрібно розуміти як соціетальну кризу, яка в повсякденній свідомості сприймається як ситуація хаосу, втрати розумних орієнтирів, ірраціональності.

Конфлікт здавна розумівся як невід’ємна характеристика буття. Феномен конфлікту посідає особливе місце в загальній сукупності соціальних явищ, поєднуючи індивідуальне і соціальне. Як відомо, соціум – це породження людської культури, яка має свою специфіку та характеристики, що суттєво відрізняються від природи. Виходячи з цього, основною відмінністю соціального конфлікту від природного є його характер. Якщо у природі поширені конфлікти більш радикального характеру, як у випадку із кругообігом життя та смерті, із повним руйнуванням і формуванням нових матерій, то в соціальному середовищі конфлікти покликані стабілізувати відносини між суб’єктами, повернути колишню згоду або вийти на принципово новий рівень соціального партнерства.

Необхідно зазначити, що система ціннісних орієнтацій особистості є одним із суттєвих і недостатньо вивчених чинників впливу на виникнення і подолання конфліктних форм поведінки, адже на підставі цінностей складається ставлення людини до світу, ціннісні орієнтації виступають своєрідною призмою, завдяки якій особистість сприймає та усвідомлює світ. Цінності як самостійні утворення, визначають програму поведінки, забезпечують інтеграцію суспільства, допомагають індивідам здійснювати вибір своєї поведінки в життєво важливих ситуаціях. Система цінностей складає внутрішній стрижень культури, виступає одним з головних мотивів соціальної дії, впливає на потреби та інтереси

особистості, її поведінку. Звідси впливає особлива екзистенційна роль цінностей стосовно дослідження та вирішення соціальних конфліктів. Саме цінності постають тим мірилом, яке визначає руйнівну або творчу дію багатовимірних моделей розв'язання конфлікту та їхню роль як стратегії гармонізації міжлюдських стосунків [1, с. 247].

Досліджуючи ціннісні орієнтири та їх вплив на соціальні конфлікти, слід відмітити, що значно недооцінюється роль моральних цінностей у подоланні конфліктів різного характеру. Це пов'язано з тим, що оцінка конфлікту відбувається не з точки зору «добра» і «зла», а як «виграш» або «програш», «прибуток» або «втрата» в результаті обміну, хоча матеріальні об'єкти, включають дещо більше, ніж просто гроші – інші цінності, зокрема схвалення, повагу, вчинки, любов, прихильність тощо. Саме моральні цінності для вирішення конфліктних ситуацій є визначальними як для людини, так і для суспільства, в будь-який історичний період розвитку.

Вивчення аксіологічних засад та особливої ролі системи цінностей під час вирішення соціальних конфліктів у суспільстві доцільно проводити з опорою на принципи соціальної філософії, що дасть змогу створити теоретико-методологічне підґрунтя вибору оптимальних раціональних дослідних методів та прийомів у висвітленні конфліктної взаємодії. Філософські принципи й поняття, логіка філософського дискурсу не просто допомагають глибше осмислити сутність природи конфлікту, а й сприяють його ефективному врегулюванню в соціальній практиці. Аксіологічний підхід може постати як конструктивний для розгляду багатьох ключових питань щодо подолання перманентної морально-духовної кризи, яку переживає сучасний український соціум, зокрема проблеми формування життєздатних, відповідних часу та національній ментальності фундаментальних ціннісних основ функціонування суспільства. Слід зазначити, що методологічні та концептуальні аспекти аналізу ціннісної проблематики надзвичайно різноманітні й суперечливі. Натепер є досить велика кількість дефініцій поняття «цінність», які часто значно відрізняються одне від одного, оскільки кожне з них розглядає певні рівні й аспекти цього феномена. Досить поширеним є трактування цінностей як узагальнених уявлень людей про найбільш значимі цілі і норми поведінки, які визначають бачення ними дійсності, задають орієнтації їх діям і вчинкам у всіх сферах життя та значною мірою формують «життєвий стиль» суспільства. Система або сукупність домінуючих цінностей виражає в концентрованому виді особливості культури й історичного досвіду суспільства [2].

У наше століття «переоцінки цінностей», «конфлікту цінностей» аксіологічна проблематика пронизує всі сфери людського знання і практики, цінності фіксують універсальний вектор, вимір буття, ієрархічність його рівнів. Цінністю може вважатися будь-який «об'єкт» (зокрема, й ідеальний), що має життєво важливе значення для суб'єкта (індивіда, групи, етносу). Конституювання цінностей системно відбувається на рівні взаємодії «індивід – соціум», де цінності виступають загальнообов'язковими нормами соціального існування (правилами поведінки), що формують із сукупності індивідів цілісну та єдину соціальну систему суспільства. У ціннісній системі координат індивіди формулюють найбільш значимі для себе канали взаємодії із соціумом.

Аксіологія є лінію перетину площин раціонального й нераціонального, тому ціннісний підхід є ефективним у разі осягнення багатогранної природи конфліктних процесів. Слід відзначити, що включеність цінностей у динамічну модель аналізу соціальних конфліктів підтверджує наявність як прямого зв'язку – вплив цінностей і бар'єрів ціннісної інтерпретації на конфлікт, так і зворотного зв'язку – найважливішу функцію конфлікту як відправної точки зміни цінностей і ціннісних орієнтацій (вироблення конформних або конфліктних цінностей чи загальної зміни в ієрархії цінностей).

Список використаних джерел:

1. Дяченко Н. І. Філософія конфлікту в умовах суспільства дистрибутивної справедливості. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 8. С.246-251.
2. Пономарьов О.С. Онтологія конфлікту. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2013. Вип. 32-33 (36-37). С. 95-104.
3. Цюрупа М. Методологічні та світоглядні засади рефлексії над конфліктогенністю сучасного українського соціуму. *Українознавчий альманах*. 2019. Вип. 24. С. 34-39. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2019_24_8

ВІКТИМО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК УТВЕРДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Задорожний Сергій

*аспірант кафедри філософії, ХНПУ імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна*

Безпрецедентний за жорстокістю та масштабністю повномасштабний напад РФ на Україну спричинив зміну всієї парадигми життя всіх і кожного в нашій державі. Багато хто був змушений покинути рідний дім, змінити звичний образ життя та найбільшою втратою стала втрата відчуття захищеності. Безпека, за ієрархією потреб психолога Абрахама Маслоу, є базовою потребою людини, яку, наразі, неможливо задовольнити. За таких умов особливо актуальним постає повсякмісне впровадження та дотримання принципів людиноцентризму як державницької політики, коли людина має статус самоцінності, а не розглядається як інструмент досягнення політичних, воєнних чи економічних цілей. Така політика держави є не лише утвердженням загальних норм гуманізму та верховенства права, а й виступає як психосоціальна підтримка, що зміцнює соціальну стійкість.

Кожного дня засоби масової інформації висвітлюють жорстокі злочини загарбницької армії – як на полі бою, так і проти мирних жителів України. За кожним із цих злочинів стоять людські життя та долі. І коли ми говоримо «потерпілий» ми, як правило, маємо на увазі фактичну сторону цього – тобто що особа зазнала певної шкоди. Водночас, існує ще й юридична категорія «потерпілий». Відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України [4, ч. 1 ст. 55], фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди може бути потерпілим у кримінальному провадженні. Однак, засади кримінального процесу не передбачає можливості автоматично отримання такого статусу: він надається виключно в порядку, визначеному законом, за результатами встановленої процедури.

В таких умовах, правоохоронні органи України повинні були швидко змінити саму парадигму своєї діяльності – від карально-обвинувального вектору (тобто покарання винного як самоціль) до віктимно-орієнтовного (тобто встановлення справедливості через відновлення порушених прав жертви).

Теоретичне підґрунтя віктимно-орієнтованого підходу складають, зокрема, Декларація ООН про основні принципи правосуддя для жертв злочину і зловживання владою (1985) [1] та Директива ЄС 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року [2] про мінімальні стандарти прав, підтримки й захисту потерпілих, в яких визначені мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів. Більшість стандартів, наведених в цих нормативно-правових актах, прямо чи опосередковано передбачені у Кримінальному процесуальному кодексі України як права потерпілого. Саме тому зміна парадигми